

בדף הקודם עסקנו באדון המוכר עבדו לעובד כוכבים, החלק השני במשנה שהמוכר עבדו לחוץ לארץ יוצא העבד לחירות. הגמרא מביאה ברייתא, שהמוכר עבדו לחו"ל, צריך האדון לכתוב שלעבד שטר שחרור (שם מד):

תנו רבנן: המוכר עבדו לחוצה לארץ - יצא לחירות, וצריך גט שחרור מרבו שני.

צריך העבד שטר שחרור מהאדון השני, מה שאין כן במוכר עבדו לגוי. אין הגוי קונה את הבעלות העצמית של העבד ולכן יועיל שטר שחרור מהאדון הראשון. אך במקרה שלנו אנו עוסקים במוכר עבדו לישראל שבחוץ לארץ, ע"כ הקניין חל, ומאידך קנסו חכמים לשחרר את העבד, משום היציאה לחו"ל.

נחלקו הראשונים בנידון, מדוע המוכר עבדו לחוץ לארץ יצא לחירות?

רש"י על המשנה ביאר, מפני שהוציא את העבד לחוץ לארץ, בשונה מהמכירה לגוי שהפקיעו מהמצוות, וזה לשונו (ד"ה יצא):

יצא לחירות - אם ברח מן העובד כוכבים או שקנסוהו ב"ד לפדותו בדאמר לקמן דקונסים אותו לפדותו וכשיפדנו לא ישתעבד לו וקנס חכמים הוא הואיל והפקיעו מן המצוות וכן לח"ל יצא לחירות מפני שהוציאו מארץ לחוצה לארץ ובגמרא מפרש את מי קנסו אם את הלוקח או את המוכר.

אמנם בתוספות רי"ד ביאר באופן שונה, וזה לשונו (ד"ה מתניתין):

אי נמי כשמכרו לחוצה לארץ והפקיעו ממצוות הנהוגות בארץ ישראל קונסין אותו שיצא לחירות.

כלומר, משום שהאדון מפקיע את העבד מהמצוות התלויות בארץ, אזי קנסו אותו חכמים שיצא העבד וישתחרר. בהערות על פסקי הרי"ד כתבו, שדבריו הם נתינת טעם לדברי הראשונים (עיי' הערה 296).

אך י"מ שיש נפקא מינה בין רש"י לתוספות רי"ד, באופן שמכר את עבדו למקום שכבשו עולי מצרים ולא כבשו עולי בבל, שנחשב א"י אך לא לעניין המצוות התלויות בארץ. לרש"י אותו העבד אינו יוצא לחירות שהרי הוא בתוך גבולות א"י - גם אם זה לא לעניין המצוות התלויות בארץ. ולתוספות רי"ד העבד יוצא לחירות הואיל והופקע מהמצוות התלויות בארץ (מצאתי נ"מ זו בילקוט ביאורים מתיבתא עמ' צז).

נראה גם לומר נפקא מינה הפוכה, הגמרא (דף ח.) אומרת שסוריא דומה לא"י בשלושה דברים ונחו"ל בשלושה דברים. כארץ ישראל לעניין המצוות התלויות בארץ - שביעית ומעשר, לכאורה במצב זה לתוס' רי"ד עבד הנמכר לסוריא אינו משתחרר, מה שאין כן לשיטת רש"י, שגם שנוהג שם המצוות אזי אין המקום א"י (אך למעשה מוסיפה הגמרא שלעניין מכירת עבד לחו"ל הרי סוריא כחו"ל, כך שגם לתוס' רי"ד אין סוריא נחשבת כא"י למכירת עבד).

נראה שיש לחקור האם היציאה לחו"ל של העבד זה הסיבה לשחרורו או סימן לשחרור?

לתוספות רי"ד, הסיבה לשחרור העבד הוא מפני הפקעת המצוות הנהוגות בארץ ישראל, הסימן לזה הוא היציאה מהארץ. אך לשיטת רש"י (על אתר), הסיבה לשחרור העבד הוא מפני היציאה מן הארץ, ללא קשר למצוות. עצם היציאה מהארץ קונסת את האדון לשחררו, ללא קשר למצוות הנהוגות בארץ הקודש.

הבנה זו מחדדת את ההבדל בין השיטות. שעמ"י לא בארצו אזי רוב המצוות שבארץ הקודש בטלות, עתה צריך להבין האם יש קדושה מיוחדת שמצריכה לגור בארץ ישראל או לא? כבר ראינו בראשונים (עיי' תוס' כתובות קי. ד"ה הוא) שמביאים שאין בזמנם מצווה לדור בארץ ישראל (וכן בתקופת האמוראים עיי' ש). אמנם ישנן שיטות אחרות שאומרות בפירוש "לעולם ידור אדם בא"י אפי' בעיר שרובה עובדי כוכבים, ואל ידור בחו"ל ואפילו בעיר שרובה ישראל". כלומר, עצם המגורים בא"י ללא המצוות התלויות בארץ, היא כבר ההמצאות בנחלת ה' וע"כ דומה כמי שיש לו אלוה.

נראה לבאר את שורש המחלוקת כך: קדושת ארץ ישראל היא עצמית, ומתוך שהקדושה היא כל כך גדולה נובעים ממנה המצוות. ויש גישה שיותר נוטה לומר הפוך, שמתוך שבארץ ישראל יש מצוות אזי יש בה קדושה.

נראה לענ"ד שהתוספות רי"ד מדגיש את השיטה שנייה, כלומר, מתוך שבארץ ישראל יש מצוות הנהוגות בה, אזי קדושתה גדולה, ולכן המפקיע את עבדו מאלו המצוות קנסו אותו חכמים לשחררו.

ואולי שיטת רש"י מדגישה את העניין הראשון, שקדושת א"י היא קדושה עצמית, ולכן נובעים ממנה המצוות, אך גם שלא יוצאות המצוות מהכוח אל הפועל, אזי הקדושה נשארת תמיד (בחינת 'והשימותי את מקדשיכם'). ע"כ עבד שנמכר לחו"ל קנסו את רבו, ללא קשר אל המצוות התלויות בארץ (ועיי' אורות א"י שנראה לענ"ד מחדדת הבנה זו).